

Hoop voor een zuchtende schepping

Reflecties over lijden en ecologie
bij Romeinen 8

WILLEM

DE ZWIJGER

STICHTING

REFORMATORISCHE

STEMMEN

2020 | 1

Hans Burger

Hoop voor een zuchtende schepping

Reflecties over lijden en ecologie

bij Romeinen 8

Dr. J.M. Burger

De arbeid van de Willem de Zwijgerstichting heeft ten doel verdieping en versterking van de reformatorische beginselen in ons volksleven, alsook verlevendiging van het historisch besef, gelijk dit onder invloed van de Hervorming en onder leiding van Oranje zijn stempel ontving.

De vorm van de Stichting werd gekozen, om daarmee uit te drukken dat het streven van de Stichting niet gebonden is aan enige kerk of politieke actie, terwijl de Stichting zich onthoudt van inmenging in of beoordeling van kerkelijke en politieke aangelegenheden.

Willem de Zwijgerstichting

Postbus 295, 3740 AG Baarn – IBAN nummer: NL58INGB0000352347

Afbeelding omslag: fotograaf Todd Trapani

ISBN 978-90-72462-67-1

© 2020 Willem de Zwijgerstichting

Vormgeving en druk Buijten & Schipperheijn

INHOUD

I	Inleiding	5
	Zinloosheid	5
	Ook voor christenen?	6
	Gevolgen van menselijk handelen	8
	Hoop voor de schepping	10
II	Geschapen en gevallen	12
	Schepping: met mensen gevallen, met mensen verlost	12
	De schepping is niet zelf vervloekt	15
	Beeld van God: koning en priester	16
	Geplaatst in de tuin in Eden	21
	Verbannen uit de tuin	23
III	Christus, de heilige geest en onze zinloosheid	27
	Hoe komt het lijden ter sprake?	27
	Het lijden van Christus	28
	Jezus' ervaring van zinloosheid	29
	Hoofd van de schepping (Kolossenzen 1, Hebrëeën 2)	31
	Identificatie	32
	Onhaalbaar?	33
	De Heilige Geest als eersteling	34
	Het zuchten van de Geest	36
	Hoop in onze zinloosheid	37
IV	Leven hier en nu	39
	Herstel van alle relaties	39
	Zuchten en hopen	40
	Vervanging, recycling, herstel, elevatie?	42
	Schepping, opstanding, lichaam van Christus	43
	Leven als nieuwe mens	47
	Heeft het zin?	48
	Dankwoord	50
	Gespreksvragen	51

Voor Sieger

Voor Janneke

I INLEIDING

Zinloosheid

‘Het is zo zinloos allemaal’.

‘Het breekt me bij de handen af.’

Het zijn verzuchtingen die we kennen. Alles is ijdelheid, zo wist ook Prediker. Het leven is soms zo vermoeiend, in het klein en in het groot. In het klein loop je er tegenaan dat je wel je huis schoon kunt maken, maar dat er na een week toch weer overal stof ligt. Of dat je nu een aantal jaren les geeft en merkt dat het saai wordt om steeds hetzelfde te moeten doen. Meer in het groot kun je bij het ouder worden merken dat je op een zijspoor komt en vervangen wordt door jongere collega’s, omdat je niet flexibel genoeg bent of te duur. Bij het terugkijken op een leven komt soms opeens de vraag op wat er over blijft van alles wat iemand heeft opgebouwd. Je kunt ook denken aan hoe we onze maatschappij inrichten. Je ziet de drang om alles steeds efficiënter te maken. Tegelijk ontdek je dat onze maatschappij daardoor gejaagder wordt. Of je worstelt met een burn out of met depressiviteit.

Of denk aan onze efficiënte landbouw met alle techniek en moderne bestrijdingsmiddelen, waardoor vogels op het platteland verdwijnen en de insectenpopulatie schrikbarend blijkt te dalen.¹ Wat kan een boer zonder insecten die zorg dragen voor de verspreiding van stuifmeel en bevruchting?²

We leven echter in een tijd van positief denken, van positieve psychologie, en we

1 Zie bijvoorbeeld Jean-Pierre Geelen, ‘Het gaat slecht met de natuur, maar sommige dieren leven juist op’, *De Volkskrant* 6 februari 2020 [<https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/het-gaat-slecht-met-de-natuur-maar-sommige-dieren-leven-juist-opffib7d82ae7/>]

2 Zie bijvoorbeeld Irene Faas, “Als het slecht gaat met de insecten, dan staat het hele ecosysteem op instorten” [<https://newscientist.nl/nieuws/als-het-slecht-gaat-met-de-insecten-dan-staat-het-hele-ecosysteem-op-instorten/>]

hebben behoefte aan positieve woorden. Op sociale media kun je zien hoe goed mensen zijn in windowdressing en in het ophouden van de schone schijn. Lijden en zinloosheid onder ogen zien is niet eenvoudig voor mensen uit de 21ste eeuw. Dat wegduwen van lijden en zinloosheid kan ook een religieuze vorm krijgen. Dan is er bij God alleen nog maar ruimte voor positieve ervaringen, positieve woorden en positieve gedachten.

Ook voor christenen?

Christenen leven na Pasen en Pinksteren. Jezus is opgestaan als overwinnaar van zonde, dood en duivel. De Heilige Geest is gekomen om ons te laten delen in Christus en in zijn overwinning. Toch kan zo'n gevoel van zinloosheid je overvallen, ook wanneer je een gelovige christen bent. Soms word je zo indringend geconfronteerd met afbraak en vergankelijkheid.

Passen zulke verzuchtingen wel bij het leven van een christen? Of ben je geen goede christen als je zoiets zegt, iemand die niet echt vertrouwd is met het werk van de Heilige Geest? Denk je dan te Oudtestamentisch – zijn we in de Geest in het nieuwe verbond niet voorbij aan Prediker?

Het is van grote betekenis dat Paulus in Romeinen 8:20-22 schrijft:

Want de schepping is aan de zinloosheid onderworpen, niet vrijwillig, maar door hem die haar daaraan onderworpen heeft, in de hoop dat ook de schepping zelf zal bevrijd worden van de slavernij van het verderf om te komen tot de vrijheid van de heerlijkheid van de kinderen van God. Want wij weten dat heel de schepping gezamenlijk zucht en gezamenlijk in barensood verkeert tot nu toe.

Paulus schrijft dat de schepping onderworpen is aan de zinloosheid, bevrijd moet worden van de slavernij van het verderf, en dat de schepping zucht. Voor Paulus is dat geen verleden tijd en dus geen gepasseerd station. Zinloosheid, verderf of vergankelijkheid, en zuchten horen vandaag nog bij de schepping. De ervaring van zinloosheid en vergankelijkheid en zuchten is dus nog een realiteit in het leven van christenen die leven na Pasen en Pinksteren.

Realiseer je wanneer Paulus hierover schrijft. Hij heeft in de Romeinenbrief geschreven over zonde en oordeel van God en over het voorrecht van de Joden

die de wet hebben gekregen. Hij heeft laten zien dat Joden en heidenen toch met hetzelfde probleem zitten: wanneer we voor God de Rechter voorgeleid worden, staan we met de mond vol tanden omdat we allemaal gezondigd hebben. Maar voor Joden en heidenen is er hoop door Jezus Christus. Wie in Hem gelooft wordt vrijgesproken en gerechtvaardigd. Paulus heeft laten zien dat er continuïteit is in hoe God omging met Abraham en hoe Hij na Christus met ons omgaat. We hebben vrede met God! We mogen met Christus sterven en opstaan. De wet kan ons niet verlossen, maar als de Geest ons leidt hebben we hoop. De Geest komt in ons wonen en brengt ons er toe om God aan te roepen als 'Abba', als Vader. De betekenis van Goede vrijdag, Pasen, en Pinksteren is allemaal de revue gepasseerd. Dan volgt Romeinen 8:17:

En als wij kinderen zijn, dan zijn wij ook erfgenamen: erfgenamen van God en mede-erfgenamen van Christus; wanneer wij althans met Hem lijden, opdat wij ook met Hem verheerlijkt worden.

Hier en nu hoort het lijden met Christus er nog bij. Dan gaat Paulus verder in op dat lijden van de tegenwoordige tijd. Hierbij komen die zinloosheid en vergankelijkheid ook naar voren. Ze horen bij het leven van een christen die geleid wordt door de Heilige Geest en die heeft geleerd met God om te gaan als 'Abba', Vader.

Zinloosheid, vergankelijkheid, het zuchten van de schepping, je kunt het herkennen in allerlei ervaringen: een huwelijk dat stuk loopt, een carrière die afbreekt, een ziekte die je leven op zijn kop zet of een verkeersongeluk waardoor je in rouw gedompeld wordt.

Het bestaan van de schepping lijkt zinloos. De schepping is immers aan de zinloosheid onderworpen, de schepping is slaaf van het verderf. Alles vergaat, alles gaat een keer kapot, alles verliest een keer zijn betekenis. In elk mensenleven komt de dood een keer langs om alles stop te zetten.

Het is goed nieuws dat de Bijbel hier eerlijk over is. Een christen hoeft ervaringen van pijn en lijden niet te ontkennen. Het gevoel van zinloosheid en de ervaring van afbraak hoeven niet weggedrukt te worden. Niemand die Jezus volgt en geleid wordt door de Geest hoeft zichzelf te overschreeuwen. Het is

goed nieuws dat we voor Gods aangezicht, in Christus en in de Geest eerlijk mogen zijn.

Dan is het belangrijk dat we zien hoe God in Christus en in de Geest met ons lijden omgaat. Want het moge waar zijn dat gevoelens van zinloosheid en afbraak niet ontkend hoeven te worden, dat is soms makkelijker gezegd dan gedaan. Bovendien is het de vraag hoe we niet in het algemeen, maar heel concreet voor Gods aangezicht op een eerlijke manier met lijden om kunnen gaan. Mensen reageren op allerlei manieren op zinloosheid en lijden. Maar wat maakt Paulus duidelijk en hoe kan dat helpen om eerlijk te zijn over onze pijn in Christus en geleid door de Geest? Aandachtige lezing van Romeinen 8 kan helpen om een antwoord op deze vraag te vinden.

Gevolgen van menselijk handelen

Bij ervaringen van pijn, zinloosheid of afbraak kan het gaan om dingen die ons overkomen, maar het kunnen ook dingen zijn waar mensen collectief of individueel schuld aan hebben. Iemand kan lijden door wat anderen hebben veroorzaakt, denk aan een slachtoffer van mishandeling of van een auto-ongeluk. Iemand kan lijden door de gevolgen van eigen handelen, zoals een roker die longkanker krijgt of een alcoholist die last heeft van levercirrose.

Wanneer het gaat om het lijden van de tegenwoordige tijd en het zuchten van de schepping, staan we ook voor ecologische problemen: problemen in ons leefmilieu, dat tegelijk het leefmilieu is van de niet-menselijke schepping. Uiteindelijk vormen mensen, dieren en planten samen één groot ecosysteem waarin alle organismen met elkaar in wisselwerking samen leven. Deze ecologische problemen zijn verbonden met en veroorzaakt door menselijk handelen. Dat wordt duidelijk wanneer je kijkt naar hoe grensoverschrijdend het gedrag is van mensen op ecologisch gebied. Wij negeren de ecologische grenzen van onze planeet. De Zweedse wetenschapper Rockström heeft samen met een groep wetenschappers een model ontwikkeld, waarin hij laat zien dat er negen gebieden zijn waar menselijk handelen het ecosysteem van de planeet aarde dreigt te beschadigen en te verwoesten:³

3 J. Rockström e.a., 'Planetary Boundaries: Exploring the Safe Operating Space for Humanity', *Ecology and Society* 14 (2009), 2 [<https://www.ecologyandsociety.org/vol14/>]

- klimaatverandering;
- verlies aan biodiversiteit;
- aantasting van de ozonlaag;
- chemische vervuiling door bijvoorbeeld giftige stoffen en plastics,
- verzuring van de oceaan,
- verminderde beschikbaarheid van zoet water,
- verandering van landgebruik doordat landbouwgrond aan de natuur onttrokken wordt en bossen worden gekapt,
- biochemische stromen van nitraat en fosfaat waardoor het ecosysteem verstoord wordt;
- luchtvervuiling door de vorming van aerosolen (wolken van kleine deeltjes; smog).⁴

Verder valt te denken aan het verlies van bodemvruchtbaarheid door intensief gebruik in de landbouw en door erosie.⁵ Ook grondstoffen dreigen op te raken.⁶ De ecologische crisis gaat dus niet alleen over het klimaat, wat je zou kunnen denken door de discussie opgeroepen door klimaatontkenners. We hebben het over het verdwijnen van weidevogels in Nederland, te hoge concentraties stikstof, dode zones in de oceanen, insectensterfte, bleken en afsterven koraalriffen, uitputting van de bodem, erosie, gebrek aan schoon water, of plasticsoep in de oceanen.

Deze ecologische problemen mogen we niet geïsoleerd bezien als een probleem van de natuur alleen. De winning van aardgas in Groningen veroorzaakt aardbevingen. Die aardbevingen laten niet alleen de natuur beven en ontwrichten niet alleen huizen, maar ook mensenlevens. Paus Franciscus heeft in zijn encycliek

iss2/art32/]; Will Steffen e.a., 'Planetary boundaries: Guiding human development on a changing planet', *Science* 13 februari 2015 [<https://science.sciencemag.org/content/347/6223/1259855>]

4 Zie ook H.F. Massink, *Oog voor de schepping: De opdracht om duurzaam om te gaan met de aarde* (Apeldoorn: de Banier 2018), 70-82; Sieger Burger, 'Ons voedsel (22): De gezonde grenzen van onze planeet voorbij' [<https://eenreiziger.blogspot.com/2019/02/ons-voedsel-22-de-gezonde-grenzen-van.html>].

5 Sieger Burger, 'Ons voedsel (17): We verliezen onze bodem' [<https://eenreiziger.blogspot.com/2018/05/ons-voedsel-17-we-verliezen-onze-bodem.html>].

6 Massink, *Oog voor de schepping*, 83-84.

Laudato si' benadrukt dat ecologische problemen en sociale ongelijkheid vaak met elkaar samenhangen.⁷ Omdat wij menselijke en niet-menselijke schepping sterk onderscheiden, hebben we sociaal-maatschappelijke en ecologische problemen uit elkaar getrokken. Ecologische en sociale problemen zijn echter vaak met elkaar verbonden. Het zijn de armen die het meest lijden onder ecologische problemen, bijvoorbeeld omdat ze geen geld hebben om zich er tegen te wapenen, of omdat wetgeving op het gebied van milieu, arbeid en veiligheid in rijke landen meer bescherming biedt dan in arme landen. Het is zo makkelijk om in het rijke Westen schoon en veilig te leven, maar wel over de rug van armen ver weg die in een vieze en onveilige omgeving voor ons hun werk doen.

Nu heeft menselijk gedrag altijd gevolgen voor de schepping gehad. Uitputting van de grond of erosie door slecht bodemgebruik is niet nieuw. Al in de Oudheid zijn rond de Middellandse Zee diersoorten zoals de leeuw uitgestorven door de jacht alsmede door het gebruik in amfiteaters bij gladiatorengevechten. Door bevolkingsgroei en moderne techniek zijn de gevolgen van ons handelen echter veel grootschaliger geworden. Nooit eerder waren mensen in staat om met de schepping om te gaan zoals wij dat kunnen door onze machines. Wanneer wij als mensheid vandaag destructief handelen, zijn de gevolgen ervan ingrijpender dan vroeger. Duidelijker dan vroeger zien we dus ook onze schuld tegenover de schepping en de Schepper.

Hoop voor de schepping

Wie de problemen van de schepping tot zich door laat dringen kan alle hoop verliezen. De problemen zijn zo groot, de menselijke hebzucht lijkt onuitroeibaar, het zuchten van de schepping is zo'n grote aanklacht die ons schuldig stelt. Het leven is niet maakbaar, laat staan dat wij deze problemen gaan oplossen.

Het kan ook zijn dat hierin vooral Gods oordeel gezien wordt. Schrijft Petrus niet: 'Dan zullen de hemelen met gedruis voorbijgaan en de elementen brandend vergaan, en de aarde en de werken daarop zullen verbranden' (2 Petrus 3:10)? Gaat het in Openbaring 8 en 9 niet over engelen die schade toebrengen

7 *Laudato si'*: Encycliek van Paus Franciscus over de zorg voor het gemeenschappelijk huis [<https://www.rkkerk.nl/wp-content/uploads/2017/06/Encycliek-van-paus-Franciscus-Laudato-Si.pdf>], 32-35.

aan de aarde en de zee, bomen en gras dat verbrandt, water dat bitter wordt? Nu kan menselijke onmacht of een oordeel van God nooit een argument zijn om door te gaan met gedrag dat ons schuldig maakt. Zonder Christus kan schuld verlammend zijn. In Christus wordt schuld niet ontkend, maar verzoend en weggedaan. In Christus brengen besef van je eigen onmacht en het oordeel van God je tot nederigheid en ootmoed, en dus tot bekering. Belangrijk is verder dat er meer te zeggen is.

Want Paulus plaatst een ander accent. Ook de schepping heeft hoop gekregen. Hij schrijft immers in Romeinen 8:21:

in de hoop dat ook de schepping zelf zal bevrijd worden van de slavernij van het verderf om te komen tot de vrijheid van de heerlijkheid van de kinderen van God.

Er is hoop voor de schepping, want de schepping zal bevrijd worden van zinloosheid en vergankelijkheid. Het zuchten van de schepping is een zuchten van een schepping in 'barensnood' (vers 22). Waar iemand in barensnood is, is een geboorte aan de gang. Straks is er een kind en dan is het zuchten voorbij. Er is dus geen reden om de hoop te verliezen.

In deze brochure luisteren we naar het licht dat Romeinen 8 werpt op de zinloosheid, de vergankelijkheid, en op het zuchten van de schepping in de tegenwoordige tijd. Dat zal gebeuren in drie stappen.

Eerst kijken we naar de rol van de mensheid in de schepping. Hoe tekent Paulus de verantwoordelijkheid van mensen binnen de orde van Gods schepping? Daarna zal ingegaan worden op hoe Christus en de Geest volgens Romeinen 8 omgaan met de zinloosheid en het zuchten van de schepping. Vanuit deze beide perspectieven van schepping en verlossing komt tenslotte ons leven hier en nu ter sprake. Wat betekent Paulus' boodschap voor hoe wij omgaan met zinloosheid en lijden? Op welke manier is er hoop voor de schepping?

GESPREKSVRAGEN

I. Inleiding

1. Wat zijn momenten dat u aan loopt tegen zinloosheid?
2. Wat zou uw primaire reactie zijn op deze stelling: ‘ervaringen van zinloosheid horen na Pasen en Pinksteren niet meer bij het leven van een goede christen’?
3. Wat roept het bij u op dat Paulus in Romeinen 8 zo eerlijk schrijft over zinloosheid, als hij schrijft over het leven in de Geest?
4. Hoe vaak staat u er bij stil dat u als westerling en als gevallen mens mee oorzaak bent van het zuchten van de schepping? Wat roept dat bij u op?
5. Ecologisch onrecht en sociaal onrecht hangen met elkaar samen. De armen worden het meest getroffen door de ecologische problemen, terwijl de rijken het meest hebben bijgedragen aan het ontstaan van de problemen. Wat betekent dat voor uw kijk op zogenaamde ‘economische vluchtelingen’?
6. Gods oordeel treft ook de niet-menselijke schepping – lees 2 Petrus 3:10. Wat betekent dat volgens u voor onze omgang met de schepping?
7. Schuld kan verlamdend zijn, maar schuld ontkennen is ook geen oplossing. Wat is volgens Paulus in Romeinen het goede nieuws (evangelie) voor schuldige mensen en voor de zuchtende schepping?

II. Geschapen en gevallen

1. Waarom wacht de schepping op het ‘openbaar worden van de kinderen van God’? Wat wordt daarmee bedoeld?
2. Zijn de gelovigen volgens Romeinen 8 kinderen van God? In welke zin wel (het ‘reeds’), in welke zin niet (het ‘nog niet’)?
3. Wat hadden mensen levend in de tuin voor hun zonde en ongehoorzaamheid wel, wat ze na die zonde en ongehoorzaamheid kwijt zijn geraakt?
4. Staat u er wel eens bij stil dat de schepping met mensen gevallen is, en ook

met mensen verlost zal worden? Wat roept dat bij u op?

5. De schepping is zelf niet vervloekt. Wat is er dan wel mis met de schepping?
6. In hoeverre is het christelijke idee van de mens als beeld van God zelf de oorzaak van de ecologische crisis?
7. In de tekst van het hoofdstuk is sprake van ‘zwak antropocentrisme’. Wat wordt daarmee bedoeld? Hoe is dit te verbinden met het gegeven dat God mens geworden is en geen leeuw, olifant of eikenboom?
8. Westerse christenen zijn gewend om de mens als beeld van God als koning te zien. Wat voegt het toe om de mens als beeld van God ook als priester te zien?
9. Mensen hebben niet alleen een natuur of aard, ze leven ook op een bepaalde plaats. Wat doet het met ons mensen dat we verbannen zijn uit de veilige tuin van Eden?
10. Een beeld uit de theologische traditie om het bestaan van de zondige mens te typeren is de mens die in zichzelf verkromd is geraakt (in het Latijn: *homo incurvatus in se*). Waardoor ontstaat deze verkromming denkt u? En hoe werkt die verkromming door in onze verhoudingen?
11. Het ecologische probleem is een spiritueel probleem. Waarom is het belangrijk om daar oog voor te hebben?

III. Christus, de Heilige Geest en onze zinloosheid

1. Waaraan denkt u bij ‘delen in het lijden van Christus’? Waar deelt u zelf in het lijden van Christus?
2. Wat bedoelt Paulus in Romeinen 8 met ‘delen in het lijden van Christus’? Verandert dat uw kijk op hoe u zelf in het lijden van Christus deelt?
3. Jezus Christus heeft zich één gemaakt met ons bestaan en deelt ook de ervaring van zinloosheid. Waarom is dat volgens u belangrijk (of juist niet)?
4. Christus is het hoofd van de schepping. Wat zegt dat over de niet-menselijke schepping?
5. Als je geconfronteerd wordt met lijden en zinloosheid, kun je daar op verschillende manieren mee om gaan. Iedereen heeft daarin zo zijn behoeftes, patronen, reflexen, voor de hand liggende reacties. Hoe gaat u vanuit uzelf om met lijden en zinloosheid?

6. Wat roept het bij u op dat we in ons lijden de eenheid met Christus mogen zoeken? Hoe (en wanneer) doet u dat zelf of hoe (en wanneer) zou u dat zelf kunnen doen?
7. ‘De gedachte dat wij delen in het lijden van Christus is onrealistisch en onhaalbaar.’ In hoeverre herkent u zelf deze stelling als u kijkt naar uw primaire reactie op Romeinen 8? Hoe zou u in tweede instantie op de stelling reageren?
8. Wat betekent het dat Jezus is gestorven en opgestaan op het Pesachfeest en dat de Heilige Geest is uitgestort op het Wekenfeest, zeven weken later?
9. Zonder de Heilige Geest blijft Jezus Christus op afstand. De Heilige Geest helpt ons over drempels heen waar we zelf nooit over zouden komen. Waar doet de Geest dat? Waar hebt u zelf nodig dat de Geest dit doet?
10. Wat doet de Heilige Geest met ons zuchten volgens Romeinen 8:26-27? Hoe reageert u daar op?
11. In het leven van Jezus Christus was het kruis niet het eind, maar een nieuw begin. Wat betekent dat volgens Paulus voor ons, als wij in ons eigen leven de ‘kruisvormigheid’ van Christus terugzien?

IV. Leven hier en nu

1. ‘In de kerk gaat het over mijn leven met God. De verzoening met God staat los van mijn relaties met mijn naaste of met de schepping.’ In hoeverre herkent u deze (misschien wel onbewuste) manier van denken bij uzelf?
2. Veel van het heil is om ons heen nog niet zichtbaar. Noem een paar voorbeelden waar u dat merkt.
3. De Heilige Geest is ons gegeven als voorschot op de complete verlossing. Wat betekent dat in het dagelijks leven van christenen?
4. Heil is verbonden met heelheid, wat vraagt om een holistische kijk op verlossing. Past dat bij hoe u zelf naar verlossing kijkt?
5. Hoe kunnen de kinderen van God nu al ‘openbaar worden’?
6. In de tekst is sprake van vier manieren om na te denken over de toekomst van de schepping: vervanging, recycling, herstel, elevatie. Welke spreekt u het meeste aan? Waarom?
7. We weten niet hoe we zullen zijn als we verlost en aan Christus gelijk zijn.

Wat betekent dat voor onze omgang met ecologisch en sociaal onrecht?

8. In het hoofdstuk wordt een aantal motieven genoemd om je in te zetten voor ecologische en sociale gerechtigheid? Welk van deze motieven raakt of inspireert u?
9. Hoe wordt in uw eigen leven zichtbaar dat u kind van God bent? Wat kunt u doen om te strijden tegen sociaal en ecologisch onrecht?
10. 'Wat wij doen, heeft toch geen zin. Het is maar een druppel op een gloeiende plaat'. Wat vindt u van deze stelling en waarom?
11. Wij overzien niet wat wij doen en het leven is niet maakbaar; dat besef kan verlamdend werken. Op welk concreet punt bemoedigt het u dat Paulus aan het slot van 1 Korinthe 15 schrijft: 'Daarom, mijn geliefde broeders, wees standvastig, onwankelbaar, altijd overvloedig in het werk van de Heere, in de wetenschap dat uw inspanning niet tevergeefs is in de Heere'?

[Hans Burger](#) (1974) heeft theologie gestudeerd in Kampen en Zürich. Hij promoveerde in 2008 op een proefschrift over 'zijn in Christus': *Being in Christ. A Biblical and Systematic Investigation in a Reformed Perspective*. Van 2006 tot 2011 was hij predikant van 'De Voorhof' (gereformeerd-vrijgemaakt) in Franeker. Op dit moment werkt hij als universitair hoofddocent systematische theologie aan de Theologische Universiteit in Kampen.

www.willemdezwijgerstichting.nl

ISBN 978-90-72462-67-1

9 789072 462671